

הוא מצליח לנוק את גיבוריו מסביבתם ולקבוע להם בסיס־קיום משלהם, אשר רק נקודות מעטות וחלשות קושרות אותן עם האגשים האחרים. אחיזה חלשה זו במצי־אות היומיום די בה לתת לדמויותיו של יוסל בירשטיין מרחב־מחיה לחלומות והזיות. ב־שולי החברה הן חיות ומעבר לה, אך אין קיומן ערטילאי כל־עיקר. תודעתן־העצמית אינה מבוססת, וכל אחת מהן יודעת במפור־ש מניין היא באה ולהיכן היא הולכת.

על גיבורו הראשי, רולידר, בסיפור "נסיעתו הראשונה של רולידר", יודעים אנו מעט מאד. הרי זה מין נעו־נד, הנתפס לאידיאות משר־נות וכמו מנסה להבקיע בראשו את הקיר; חבר־קיבוץ המשאיר את אשתו במשק ואילו הוא עצמו יושב לו באוסטרליה בזמנתו, כדי לגייס יהודים ולא־יהודים שיכואו לארץ ולקיבוץ. אך אין פירושו של דבר שרולידר מתבטל, חלילה; אדרבה: הוא פעיל מאד, ברצינות ובכובד־ראש הוא מחפש "קרבנות" לשליחות שנטל על עצמו, והוא משעבד לרעיוניו את כל חייו. יש בו הרבה מדמותו של "מנחם־מנדל", אלא שהלה עמד כביכול בשתי רגליו בעולם המסחר והעסקים ואילו "מנחם־מנדל" זה, שהוא נין ונכד להלו, מכתת רגליו באוסטרליה ומנסה לעשות נפשות ל"אידיאה־פיסק" שלו.

חייו האמיתיים של רולידר הם במרחבי ה־חלומות. פגישתו הראשונה והקובעת עם אחיו היא בבית־הקברות, בהלוויה של קופאי ותיק של התיאטרון היהודי. כאן הוא פוגש את מכ־יניו היהודים, שעוזבו את ארץ־ישראל וימיהם מלאים געגועים עזים לארץ. ימיו של רולידר באוסטרליה חולפים בפגישות עם טיפוסים מוזרים, ולאחר שובו לארץ הוא מביא עמו שני ארונות של זוג "יורדים" ואת נכדם המ־אומץ החי, בנוסף לשני "עולים" אחרים. ריר־ליר זה לא האריך ימים בקיבוץ. המלים הראשונות של הסיפור מגלות כבר את מותו: "כשחזר רולידר הביתה לצמיתות, חלה, עלה על מיטתו, הסב את פניו לקיר, בכה קצת ומת".

כל זה ללמדך שחייו של רולידר היו במקום גלותו, באוסטרליה. בארץ לא נגזרו לו

טר". אנושיותם של האסירים התגלה במאמ־ציהם להשהות את פיתוח המכשיר ולהציל את הכלואים בבית־הסוהר מן האימה של מחנה־העבודה.

יש להבין כי סילו־ניצין כתב את הספר הענק הזה בחיפזון ומתוך בולמוס. חיפזון, כדי ש־יסקיק לכתוב את כל אשר ביקש לכתוב לפני שימנעו ממנו את הכתיבה. ובולמוס, כדי ל־הספיק ולהכיל בספר זה הכל־מכל־כל. אפשר שאילו שקד על הספר שנים רבות דוגמת בולגאקוב היה מצמצם את היריעה ומרכז אר־תה. הגודש מקהה לא אחת את הרושם ש־בי־קש ליצור. אולם בהר־בשה יצרו החיפזון וה־בולמוס יצירת־מופת, שהיא פאנורמה רחבה ומעמיקה הכוללת פרקי הגות, פרקי סאטירה, פרקי ליריקה ועוד, והמעלה, פרק אחר פ־ק, כמעט מודרך אל ראשו של קרחון־הגיהנום הסובייטי, מיגזון רב של דמויות שונות באופי ובמוצא חברתי. במקרה של "במדור הראשון" השתלבו הילת הגבורה האופפת את המחבר ומאבקו האישי עם רמתו האמנותית הגבוהה של הספר וכך זיהה כל־כוחו ליצירת־מופת ספר־רותית החורגת גם הרבה מן התחום הספרותי הצר. הרי זה ספר על עליונותם הרוחנית של מספר בני־אדם ועל מאבקו של האדם נגד חומות ובורות־כלא המצויים סביבו ובתוכו.

ג. ל.

יוסל בירשטיין

יוסל בירשטיין קנה לו את מקומו בספרות אידיש בסיפורי־המעשיות שלו. ייחודו כמ־ספר בא לו מדרך הסיפור האפיינית לו, הממוגת ישן וחדש. מן המעשיות הישנות נטל את "מוסר־ההשכל" ואת ה"ואגר" ה־מיוחד של עיצוב מציאות נפרדת ועצמאית בתוך המציאות הכללית, הממשית. בדרך זו

* יוסל בירשטיין: נסיעתו הראשונה של ריר־ליר ועוד שני סיפורים; תרגום: נסים אלוני וי. בירשטיין (עם שמונה רישומים מאת יוסל ברגנר); ספרית פועלים, 1970; 138 עמ'.

חיים כלל. "מנחם מנדל" של בירשטיין מת-קיים בזכות "עסקי האוויר" שלו. תמו העסקים וה"בינוס" (אצל רולידר: הרעיון והשרי-ליחות)—תמו החיים. המחבר הולך אחורנית ומתאר את החיים באוסטרליה ובקיבוץ, כש-הם שלובים זה בזה ומצטלבים זה בזה. מבי-חינה זו מצליח בירשטיין להגיע לידי אחי-דות סיפורית, הקולטת כבדרך-הטבע את הגיבורים של הקיבוץ ואת הדמויות המשונות של אוסטרליה.

העיקר בסיפוריו של בירשטיין אינו ה"מה" אלא ה"איך"—איך הוא מספר ואיך הוא יוצר את האווירה המיוחדת שלו, שבה כל גיבוריו מתהלכים וכושלים, שבע יפלו וקמו... המחבר מתעלם מדעת מראיית המציאות ומן המיגבלות שהיא מטילה על כל בשר-ודם. אצלו מאבקי אדם עם עצמו הם עיקר, ואילו מקומו או אימקומו בתחומי החברה אינם מענייניו. כדאי לו ליוסל בירשטיין לנקוט גישה חד-צדדית זו, הואיל ועל-פי דרכו הוא מצליח לתאר את הפרט באספקלריה של חייו הפנימיים בלבד. אף-על-פי-כן ראייתו ברוכה הומור וזעג, השתתפות-בצעד ורחי-מים, תוס'לב וערמוניות. מכל הסממנים האלה רוקח בירשטיין את מרקחתו בהצלחה רבה. האירוניה שלו לגבי גיבוריו מזכירה לפעמים את טובי המספרים באידיש, ומנדלי מוכרספרים בראשם; יודע הוא להיות אכזר אליהם ולהציגם ככלי מלא בושה וכלימה. בתוך כך, ומיד לפני כן או לאחר-מכן, הוא מרעיף עליהם הרבה רחמים וטוב-לב, ומיד משתנה יחסו של הקורא אל הטיפוסים המוזי-רים ויוצאי-הדופן שמעלה בירשטיין לפנייהם בלהטיו.

י. פ.

של מי אתה ילד?

החזרה אל מחוזות-הילדות היא תמיד חזרה נכספת, חומר-גלם לזכרונות ולספרות, ש-מקורה בערגה אל הראשית, שהיא מעין

* תנוך ברטוב: של מי אתה ילד; עם עובד / ספריה לעם, 1970; 261 עמ'.

מיקסם—ותכופות אף מיקסם-שווא. זהו ה-נסיון להתר אל ההתחלה, אל מקורות הספי-נה והצמיחה של האישיות, זו ההולכת בתלם והמסמלת דור, או זו המורדת במה שמסמל הדור, ילדות בארץ-ישראל אינה רק ילדות הפרט המספר אלא משולבת בילדות וצמיחה של ארץ וחברה. לא יפלא אפוא כי הרבה מטובי הסיפורים שכתבו מספרים עבריים סובבים סביב ימי-הילדות. הטרוניה כי זכי-רונות מימי התורכים, המנדט, ראשית המור-שבה וכי' הם חומר נדוש ומשומש אינה תופסת כאן. תורכים, אנגלים, ערבים וכיוצא באלה הם רכיבי ההיסטוריה של הארץ הזאת, ומי שכותב ספרים שרקעם זהו הארץ אינו יכול להתכחש להם. בסופו של חשבון לא תזמר-הגלם הספרותי קובע אלא השימוש בו וטיב ניצולו, ולמותר הוא להיתלות כאן בשורה ארוכה ומפוארת של מספרים שהפכו את עירתם למיקרו-קוסמוס אנושי.

שורות אלו באו אך להדגיש כי העובדה שחונך ברטוב כתב—שוב—על ילדות ב-מושבה אינה צריכה להיוקף לחובתו; מעניין כי דיוקה פתח-תקוה זכתה לתיאורים ספ-רותיים רבים כלי-כך—וכמה פנים לה! די להשוות את תיאורו של ברטוב לזה של י. קנו ב"אחרי החגים" שלו כדי לעמוד על כך שהמושבה הארצישראלית—זו הקטנה, הקרתנית, על בעיותיה הידועות והנדושות—עשויה להיות מיקרו-קוסמוס ספרותי מגוון. אם כך, לא תזמר-הגלם ראוי להערכה ובקורת אלא הדרך בה נעשה ספרות.

אכן, ברטוב נכשל כשלון מכובד. "של מי אתה ילד" הוא קיטלוג של זכרונות ילד מתבגר עד שנתו השלש-עשרה. התימה הז-שיגרית אינה מקבלת כאן כל ביטוי חדש. אולי המיוחד בספרו של ברטוב לעומת סי-פורי-מושבה אחרים הוא דמיונו הרב לסי-פורי-ילדות בקיבוצי-היהודים במזרח-אירופה. גם כאן העיקר טרדית הפרנסה, מעבר הילד מאורח-חיים דתי לחילוני ומאבק להסתגלות בסביבתו, סביבה בה צמח אמנם אך בכלי זאת הוא חש כלפיה זרות, מורשת הוריו.

המספר נעזר בזכרונו ובזכרון ה"קולקטיבי" של משפחתו. הרבה דברים קולט נחמן, ה-